

บทที่ 1

การจัดการธุรกิจเกษตรชายแดนไทย-ลาว โดยองค์กรชุมชนท้องถิ่น

เนื้อหาในบทที่ 1 ประกอบด้วยที่มาและความสำคัญของงานวิจัย กรอบความคิดและการวิเคราะห์ วัตถุประสงค์ของงานวิจัย ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย และวิธีการดำเนินการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดของเนื้อหา ดังนี้

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 9 ไทยและกลุ่มประเทศชายแดนเพื่อนบ้าน (พม่า ลาว และกัมพูชา) ได้ทำข้อตกลงเรื่องการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน เพื่อให้เกิดการจ้างงานและการพัฒนาในพื้นที่ชายแดน เพื่อเชื่อมโยงการผลิตระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 3 ประเทศ ก่อให้เกิดการย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศเพื่อนบ้าน โดยเน้นพืชที่ปัจจุบันไทยนำเข้า ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรภายในประเทศ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง เป็นต้น

รัฐบาลไทยได้สนับสนุนภาคเอกชนไทยลงทุนในการพัฒนา เกษตรแบบพันธะสัญญา (contract farming) ภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation strategy (ACMECS) ซึ่งหมายถึง การย้ายฐานการผลิตพืชเศรษฐกิจบางชนิดที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรภายในประเทศ ไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อใช้เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบให้กับอุตสาหกรรมแปรรูปเกษตรของไทย หน่วยงานไทยที่มีส่วนผลักดันและกำกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกรอบดังกล่าวประกอบด้วยหลายหน่วยงาน เช่น กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ เกษตรกรและสหกรณ์การเกษตร สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภาคเอกชนรายใหญ่ทางเกษตร ที่ได้เข้าไปลงทุนทำเกษตรแบบมีพันธะสัญญา ได้แก่ บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP) ซึ่งเข้าไปลงทุนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในหลายแขวง (จังหวัด) ของ สปป.ลาว โดยแขวงไชยะบูลี มีพื้นที่มากที่สุด ซึ่งเป็นแขวงที่มีการคมนาคมติดต่อกับจ.พะเยา จ.น่าน และจ.เลย

โดยปี 2551-52 บริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ ได้วางแผนส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แบบพันธะสัญญาในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 1.67 ล้านไร่ กระจายในประเทศ กัมพูชา 133,000 ไร่ ประเทศลาว 133,000 ไร่ เมียนมาร์ 67,000 ไร่ และเวียดนาม 1.33 ไร่ ซึ่งคาดว่าจะได้ผลผลิตเฉลี่ยที่ 1000 กก./ไร่ สามารถผลิตข้าวโพดอาหารสัตว์ใช้ป้อนเป็นวัตถุดิบเข้าสู่โรงงานได้ถึง 1.67 ล้านตัน (<http://www.acmecsthai.com/web/16.php?id=19926>)

ในปี 2548-2549 ได้มีผู้ประกอบการจากประเทศไทยเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรแบบมีพัฒนาสัญญาจำนวน 46 ราย พืชเป้าหมาย 6 ชนิด ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวโพดหวาน ถั่วเหลือง

ถั่วลิสง ถั่วเขียวผิวมัน และละหุ่ง ซึ่งผลการดำเนินการในพื้นที่นำร่องที่แขวงไซยะบูลี -เลย สามารถนำเข้าพืชเป้าหมายภายใต้ มาตรการผ่อนปรนของโครงการ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง และถั่วเขียวผิวมัน จำนวน 7,806 ตัน คิดเป็น ร้อยละ 2.69 ของเป้าหมายตามแผนลงทุนที่ตั้งไว้ (290,430 ตัน) แต่มีการนำเข้านอกโครงการมากกว่าในโครงการ

โครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาใน สปป.ลาว มีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง ได้มีการศึกษา ทบทวนและกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา หนึ่งในข้อเสนอคือการพัฒนา/อบรมเกษตรกร และบุคคลากรที่เกี่ยวข้อง พัฒนากฎระเบียบการขนส่งสินค้าข้ามแดนเพื่ออำนวยความสะดวกในการค้าและการลงทุนชายแดน และให้อำนาจท้องถิ่นในการตัดสินใจ พร้อมทั้งยึดหลักการธรรมาภิบาลของระบบเกษตรพันธะสัญญาเพื่อให้การเจรจาในเบื้องต้น สามารถสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของธุรกิจการค้าชายแดน เช่น หลักประกันความเสี่ยง การให้ความช่วยเหลือผู้อ่อนแอกว่าระบบผลประโยชน์ระบบความเท่าเทียม เป็นต้น (<http://www.acmecsthai.com/internet/news/19919.doc>)

เกษตรกรบ้านฮวก ต.ภูเขา อ.ภูเขา จ.พะเยา ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บริเวณชายแดนไทย-ลาว ระหว่าง จ.พะเยา และแขวงไซยะบูลี สปป.ลาว ชุมชนทั้งสองพื้นที่ได้ติดต่อไปมาหาสู่กันมาเป็นเวลานานก่อนพื้นที่ดังกล่าวจะถูกกำหนดเป็นจุดผ่อนปรน การค้าชายแดนไทย-ลาว แห่งเดียวของ จ.พะเยา ในปี 2546

เกษตรกรบ้านฮวก มีความคุ้นเคยและประสบการณ์กับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และถั่วลิสง หลังจากที่มีรัฐบาลมีนโยบายการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน และสนับสนุนเกษตรแบบพันธะสัญญา เกษตรกรบ้านฮวกได้มีการรวมกลุ่ม เพื่อร่วมกันลงทุนในการดำเนินธุรกิจเกษตรชายแดน ไทย-ลาว การพัฒนาดังกล่าวเริ่มจากการรวมกลุ่ม แต่ยังไม่มั่นคง จากแต่ละคนมาทำธุรกิจร่วมกันทำซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจ ร่วมกันคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลตอบแทนที่เป็นธรรม ในขณะเดียวกันต้องมีระบบแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมต่อเกษตรกรลาว เช่นเดียวกันเพื่อสร้างระบบที่เกื้อหนุนต่อการผลิตธุรกิจชายแดนอย่างยั่งยืนระหว่างชุมชนบ้านฮวก และเกษตรกรลาว

1.2 แนวคิดของโครงการวิจัยการค้าชายแดน ไทย-ลาว

เกษตรกรไทยมีความสามารถในการปรับตัว เพื่อจัดการกับการเปลี่ยนแปลงโดยผ่านการเรียนรู้ ปฏิบัติจริงและคัดกรองส่วนที่เหมาะสมกับวิถีการค้ารังซีฟ (learning selection) (Douthwaite, 2002) ในสถานะที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพ เกษตรกรไทยจะสามารถผลักดันตัวเองเข้าสู่กระบวนการผลิต และการตลาด บางรายที่มีขีดความสามารถสูงและมีทุนทางการเงิน มีการดำเนินธุรกิจอย่างอิสระ และหลายรายที่มีทุนจำกัดได้รวมตัวกันทำธุรกิจอย่างอิสระ และหลายรายที่มีทุนจำกัดเกษตรทั้งสองประเภทนี้ได้เกิดขึ้นที่บ้านฮวก เข้าไปดำเนินธุรกิจเกษตรกับกลุ่มพ่อค้าและเกษตรกรใน สปป.ลาว

แขวงไชยะบูลี ดังนั้นโครงการวิจัยการค้าชายแดนไทย-ลาว มีกรอบคิดหลายองค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน

1. ชุมชนท้องถิ่นรวมตัวกันร่วมลงทุน เพื่อดำเนินธุรกิจเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ข้ามชายแดน มีศักยภาพที่จะเชื่อมโยงการผลิตและการตลาด ซึ่งจะกระจายผลประโยชน์ให้กับชุมชนทั้งไทยและลาว

2. ความยั่งยืนของธุรกิจชุมชน ขึ้นอยู่กับวิถีคิดของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (interdependence) ที่มีกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน (collective decision) และระบบการจัดการที่โปร่งใสเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเกษตรกรบ้านฮวกและชุมชนเกษตรกรในแขวงไชยะบูลี สปป.ลาว พร้อมทั้งระบบเกษตรที่ยั่งยืนในพื้นที่

3. การเสริมสมรรถนะของบุคคล (competencies) และศักยภาพรวมขององค์กร (capacity) ของผู้เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ระดับต่างๆ จะเสริมสร้างความเข้าใจและส่งผลให้เกิดนวัตกรรมองค์กร (institutional innovation) ที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและยกระดับการทำงานเพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้

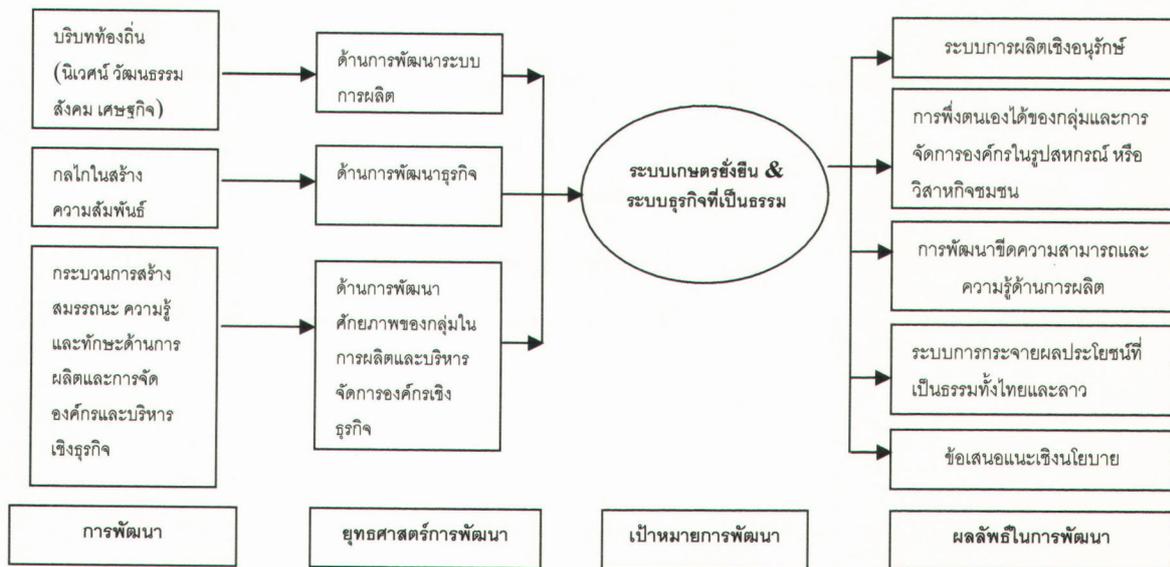
4. ความสำเร็จธุรกิจเกษตรบนฐานของระบบเกษตรยั่งยืน จะส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านฮวกและแขวงไชยะบูลี

5. การสร้างความสัมพันธ์โดยผ่านกลไกการประสานงาน กระบวนการเรียนรู้ด้านการผลิตและการตลาด การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และการแบ่งผลประโยชน์ที่ลงตัวโดยชุมชนเป็นศูนย์กลางพัฒนาจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการการค้าชายแดนไทย-ลาว อย่างยั่งยืนโดยองค์กรชุมชนท้องถิ่น

กรอบการวิจัยได้ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนวิถีคิด และดำเนินวิถีชีวิตแบบปัจเจกนิยม (individualism) มาเป็นการทำงานระดับกลุ่มหรือชุมชนนิยม (collectivism) รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมที่นำไปสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืนและระบบธุรกิจที่เป็นธรรม ระบบเกษตรยั่งยืนในที่นี้หมายถึง ระบบการผลิตเชิงอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับสภาพนิเวศน์ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในพื้นที่ ในทางปฏิบัติระบบเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ให้ความสำคัญ การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ผนวกวิธีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากเป็นพื้นที่เชิงเขาและอ่อนไหวต่อการชะล้างของหน้าดิน สำหรับระบบธุรกิจที่เป็นธรรม หมายถึง การดำเนินธุรกิจของกลุ่มที่คำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดสรรผลประโยชน์ ความเป็นอยู่ และสวัสดิการของสมาชิกในกลุ่มเกษตรกรไทยและลาว

ในโครงการนี้ ตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ ได้แก่ 1. ความเข้าใจบริบทท้องถิ่น ซึ่งเชื่อมโยงระบบนิเวศน์ วัฒนธรรม สังคมความเป็นอยู่ ตลอดจนเศรษฐกิจชุมชน 2. กลไกในการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินธุรกิจทั้งฝ่ายไทย ลาว และ 3. รวมถึงการเพิ่มสมรรถนะการเสริมสร้างความรู้และทักษะ ด้านการผลิตและการจัดองค์กรและบริหารเชิงธุรกิจซึ่งจะ

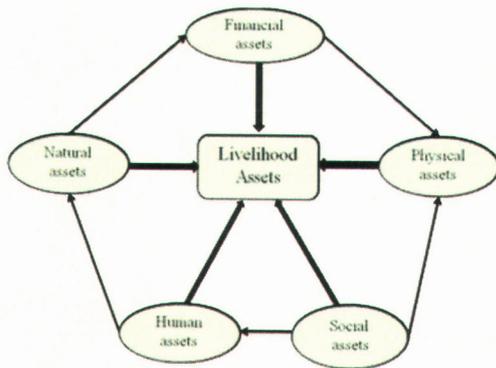
ส่งผลต่อการบรรลุผลลัพธ์ในการพัฒนา ได้แก่ ระบบการผลิตที่ยั่งยืนโดยอาศัยแนวคิดเชิงอนุรักษ์ ความยั่งยืนของธุรกิจอันหมายถึงการพึ่งพาตนเองได้ของกลุ่ม ที่อาศัยกระบวนการภายใน ที่นำไปสู่การ จัดรูปองค์กรในรูปแบบของกลุ่มธุรกิจการค้าชายแดนวิสาหกิจชุมชน และ/หรือในรูปแบบสหกรณ์ และการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมทั้งสองฝ่าย (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1-1 กรอบการวิจัย

ในการติดตามและประเมินสมรรถนะ (capacity) และผลการดำเนินงาน (performance) ของกลุ่มบ้านฮวก โดยใช้แนวทางความสมดุลของสมรรถนะ 5 ประเภท (Engel, *et.al.*, 2007) ได้แก่ 1. ความสามารถในการรวมตัวและบูรณาการ 2. ความสามารถในการวางแผนและการดำเนินการทันต่อเหตุการณ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 3. ความสามารถในการสร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรและส่วนรวมพร้อมทั้งเสริมความเข้มแข็งให้กับองค์กร 4. ความสามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายในและเสริมการปฏิบัติงานซึ่งกันและกัน และ 5. ความสามารถในการปรับตัวที่ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งมีระบบการประเมินตนเองเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนการวิเคราะห์ศักยภาพและสถานการณ์ของกลุ่มในประเด็น เช่น ศักยภาพและการเติบโตของธุรกิจเกษตรระหว่างไทย-ลาว โดยผ่านด่านบ้านฮวก, สิ่งแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อธุรกิจเกษตรของชุมชนบ้านฮวก, สถานการณ์ตลาดธุรกิจเกษตรของชุมชนบ้านฮวก ขนาดของตลาด ทิศทางการเปลี่ยนแปลง, สถานการณ์การแข่งขันโดยเฉพาะกับคู่แข่งจากบริษัททุนใหญ่, ความได้เปรียบจากการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มเกษตรกรลาว โดยอาศัยหลักการความไว้วางใจและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน (trust and reciprocity), นอกจากนี้กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของเกษตรกรลาวในด้านการผลิตที่ผนวกมาตรการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความยั่งยืนของระบบการผลิต

นอกจากนี้ยังได้ใช้กรอบการวิเคราะห์ ทูทางสังคม หรือ แนวทางการดำรงชีพ (livelihoods approach) เป็นการทำงานกับคนสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็ง และความเชื่อในศักยภาพของตน แม้ขณะที่บางครั้งอาจได้รับผลจากนโยบาย สถาบัน หรือภาวะผลกระทบอย่างทันทีทันใด (DFID, 2000) ภาพด้านล่างที่ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในระบบการดำรงชีพของเกษตรกรได้ว่า ทรัพย์สิน ทั้ง 5 ด้าน (livelihoods assets) ได้แก่ ทุนด้านทรัพยากร ทุนกายภาพ ทุนด้านเศรษฐกิจและการเงิน ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ เป็นองค์ประกอบหลักที่เกษตรกรนำมาใช้ในกระบวนการดำรงชีพเพื่อเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเกษตรกรดำเนินธุรกิจเกษตรการค้าชายแดน

ภาพที่ 1-2 องค์ประกอบต่างๆ ในระบบการดำรงชีพของเกษตรกร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยในการศึกษาการดำเนินงานของกลุ่ม (ข้อ 1 และ 4) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในการพัฒนากลุ่มและมีการประเมินสมรรถนะที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (ข้อ 2-3) ดังมีรายละเอียดของวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเข้าใจบริบทท้องถิ่นและกลไกในการประสานงาน (coordination mechanisms) การทำงานร่วมกัน (interaction) และการกระจายผลประโยชน์ (benefit sharing) ในการทำธุรกิจทางเกษตรของกลุ่มเกษตรกรในชายแดนไทยลาว
2. เพื่อพัฒนาและสนับสนุนกระบวนการทำงานที่สร้างสัมพันธ์ที่ดี และนำไปสู่การขยายผลทางธุรกิจที่เป็นธรรมทั้งฝ่ายไทยและลาว
3. เพื่อส่งเสริมศักยภาพความรู้และทักษะ ด้านเทคโนโลยีการผลิตและการดำเนินการที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบธุรกิจทางเกษตรระหว่างชายแดน
4. เพื่อกำหนดข้อเสนอเชิงนโยบาย โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและวิธีการที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลในการเสริมสร้างสมรรถนะ (capacity) และผลการดำเนินงาน (performance) ขององค์กรชุมชนท้องถิ่น ด้านการจัดการธุรกิจเกษตรชายแดนไทย-ลาว

1.4 ขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีการศึกษา

1.4.1 ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ศึกษาบริบทท้องถิ่นระหว่างไทย ลาว ด้าน ระบบนิเวศน์ วัฒนธรรม สังคม และระบบเศรษฐกิจทั้งในระดับพื้นที่และระดับมหภาค
2. ทำความเข้าใจกับ “กลุ่มการค้าทางเกษตรระหว่างไทย-ลาว ขององค์กรชุมชนบ้านฮวก และสถาบัน องค์กรที่เกี่ยวข้อง: ศึกษาโครงสร้างของกลุ่ม บุคคล กลุ่ม หรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
3. ศึกษาการดำเนินงานกลุ่ม เป้าหมาย และแผนการดำเนินงานเพื่อพิจารณาสู่องค์กรธุรกิจชุมชนที่มั่นคง และความเข้าใจของกลุ่มต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
5. การเพิ่มศักยภาพความรู้และทักษะ ด้านเทคโนโลยีการผลิตและการดำเนินการที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบธุรกิจทางเกษตรระหว่างชายแดน เช่น การจัดศึกษาดูงาน และการฝึกอบรม เป็นต้น
4. การวิเคราะห์ศักยภาพและสถานการณ์ของกลุ่มในประเด็นต่างๆ และการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง สิ่งคุกคาม และการพัฒนาศักยภาพตลอดจนทุนทั้ง 5 ด้าน โดยวิธีการของ Engel และความยั่งยืนของการดำรงชีพ (sustainable livelihood) หรือ ทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยทุนหรือทรัพย์สินทั้ง 5 ด้าน ที่มีโอกาสในการพัฒนากลุ่มธุรกิจเกษตรโดยชุมชน
5. เสวนา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาธุรกิจเกษตรที่ระดับต่างๆ เพื่อหาทางเลือกและการประสานงานระหว่างต่างๆ เพื่อลดช่องว่างการทำงานระหว่างหน่วยงาน

1.4.2 วิธีการศึกษา

ในงานวิจัยนี้ได้วิธีการศึกษาหลายวิธี ซึ่งประกอบด้วยวิธีการดังนี้

1. การสัมภาษณ์ผู้รู้ท้องถิ่น ผู้อาวุโส ไทยและลาว เพื่อเข้าใจบริบทท้องถิ่นระบบนิเวศน์ วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และ สัมภาษณ์คณะกรรมการบริหารกลุ่มธุรกิจชุมชนบ้าน ฮวก และกลไกในการประสานงาน (coordination mechanisms) การทำงานร่วมกัน (interaction) และการกระจายผลประโยชน์ (benefit sharing) ในการทำธุรกิจทางเกษตรของกลุ่มเกษตรกรในชายแดนไทยลาว และนอกจากนี้ศึกษาโครงสร้างของกลุ่ม คณะทำงาน สมาชิก และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ระบบการทำงานของกลุ่มบ้านฮวกในการทำธุรกิจ ระหว่างชายแดน
2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง (Netmap toolbox)^{1/} เพื่อให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของสมาชิกและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการดำเนินธุรกิจของกลุ่ม และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังสามารถเข้าใจ ความรู้และทักษะของสมาชิกที่มีส่วนร่วมในการช่วยในการพัฒนากลุ่ม
3. การประชุมร่วมกับกลุ่มในการดำเนินประจำปีขององค์กร และประชุมเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มธุรกิจชุมชนบ้านฮวก พร้อมกันระหว่างกรรมการและสมาชิก เพื่อประเมินศักยภาพและสถานการณ์

ของกลุ่มในประเด็นต่าง ๆ และการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง สิ่งคุกคาม และการประเมินศักยภาพด้านต่าง ๆ ของสมาชิกในกลุ่มเพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนากลุ่มธุรกิจเกษตรโดยชุมชน นอกจากนี้ในการประชุมปฏิบัติการกับกลุ่มธุรกิจบ้านฮวกในระยะแรกของงานวิจัยเพื่อประเมินความต้องการในการเสริมสร้างทักษะและความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตและการดำเนินงานธุรกิจ

4. สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างระดับครัวเรือนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แกนนำ สมาชิกและของท้องถิ่นเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพ ทั้ง 5 ด้าน ของกลุ่มคนในระดับสมาชิก และนอกจากนี้ยังใช้กรอบการวิเคราะห์การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน หรือทุนทางสังคม มาเพื่อประเมินความยั่งยืนจากสมรรถนะของกลุ่ม บุคคลและปัจจัยด้านกายภาพที่ชุมชนบ้านฮวกมีอยู่

5. ประชุมกับแกนนำคณะกรรมการบริหารกลุ่มธุรกิจชุมชน บ้านฮวก ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องชายแดนไทยลาว ที่ จ.พะเยา พร้อมทั้งพยานวิจัยจังหวัดพะเยา ร่วมกับคณะกรรมการบริหารกลุ่มธุรกิจชุมชน บ้านฮวก เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ข้อ 4 การสะท้อนผลกลับและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาการทำธุรกิจเกษตรชายแดนต่อไป

1.5 บทสรุป

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ 9 ไทยและกลุ่มประเทศชายแดนเพื่อนบ้าน (พม่า ลาว และกัมพูชา) ได้ทำข้อตกลงเรื่องการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน เพื่อให้เกิดการจ้างงานและการพัฒนาในพื้นที่ชายแดนงานวิจัยงาน และการสนับสนุนด้านการเกษตรพัฒนาระดับภูมิภาค บ้านฮวก ต. ภูซาง อ. ภูซาง จ. พะเยา เป็นพื้นที่อยู่ระหว่างชายแดน จังหวัดพะเยาและแขวงไซยะบูลี ที่มีการทำเกษตรแบบพันธะสัญญาที่เกิดจาก กลุ่มเกษตรกรและพ่อค้าบ้านฮวกได้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มการค้าชายแดนบ้านฮวก เข้าไปลงทุนรับซื้อสินค้าด้านการเกษตรกับฝ่ายลาว แตกต่างกับการทำเกษตรพันธะสัญญาของบริษัท ที่สืบเนื่องจาก จากเหตุผลหลายประการพบว่า เกษตรกรไทยมีความสามารถในการปรับตัวเพื่อจัดการกับการเปลี่ยนแปลงโดยผ่านการเรียนรู้ ปฏิบัติจริงในสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพ และนอกจากนี้แนวคิดด้านการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สามารถใช้เพื่ออธิบายและทำความเข้าใจการดำเนินงานของกลุ่ม และการวิเคราะห์การทำงานของกลุ่ม ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยในการศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในการวิจัยหลากหลายวิธีที่เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

การดำเนินธุรกิจการค้าชายแดนของกลุ่มได้มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ มาเป็นระยะเวลา ยาวนาน โดยอาศัยความสัมพันธ์และความคุ้นเคยของจากเดิมที่เคยมีการไปมาหาสู่และมีการแลกเปลี่ยนสินค้าด้านอุปโภคบริโภคของทั้งสองประเทศ และนอกจากนี้ในบริบทด้านกายภาพและสังคมมีความคล้ายคลึงกัน และนอกจากนี้ประชากรในบ้านฮวก มีการพัฒนาด้านการผลิตทางการเกษตร ที่สอดคล้องกับการพัฒนาด้านโครงสร้างและนโยบายของรัฐ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 2

BOX 1

1/ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง (multi-stakeholders) โดยวิธีการ Net-Map

การใช้แนวทางการมีส่วนร่วม (participatory approach) คณะวิจัยสัมภาษณ์ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการทำธุรกิจเกษตร โดยแสดงออกมาในรูปของแผนที่เครือข่ายของบุคคลหลัก (key actors) เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงและระดับของอิทธิพลที่มีต่อกัน วิธีการ Net-Map ซึ่งได้รับการพัฒนาจาก Eva Schiffer (2007) ได้หลอมรวมสองวิธีการเข้าด้วยกัน คือการวิเคราะห์เครือข่ายสังคม (social network analysis) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power mapping) วิธีการดังกล่าวนี้จะช่วยให้คณะวิจัยได้เข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างบุคคลหลักที่เกี่ยวข้องและมีส่วนกำหนด กระบวนการทำธุรกิจเกษตร ระหว่างไทย-ลาว พร้อมทั้งเข้าใจกลไกของการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2/ การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง สิ่งคุกคามและโอกาส (SWOT analysis) ในการพัฒนากลุ่มธุรกิจโดยชุมชน

ในกระบวนการวิจัย คณะวิจัยร่วมกับกลุ่มเกษตรกรบ้านฮวกจะได้ประเมินสถานการณ์ (situation analysis) โดยใช้เครื่องมือ SWOT เพื่อช่วยให้กลุ่มเกษตรกรได้มองเห็นและเข้าใจ จุดแข็งและจุดอ่อน จากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรค จากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีต่อศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรบ้านฮวก กระบวนการวิเคราะห์อย่างมีส่วนร่วมนี้ จะทำให้สมาชิกเข้าใจพร้อมกันเกี่ยวกับ ผลกระทบของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อความยั่งยืนของธุรกิจของกลุ่ม

3/ วิเคราะห์ความต้องการการเสริมสร้างสร้างทักษะและความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตและการดำเนินงานธุรกิจ

เป็นการวิเคราะห์ความต้องการ (need assessment) ของเกษตรกรกลุ่มบ้านฮวก ด้านเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการผนวกระบบการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน และลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช พร้อมทั้งการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสม

วิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการผลิตเมล็ดพันธุ์ลูกผสม (hybrid seed) ของกลุ่มเกษตรกรบ้านฮวก เพื่อการพึ่งตนเองด้านเมล็ดพันธุ์ โดยอาศัยสายพันธุ์พ่อ สายพันธุ์แม่ ของกรมวิชาการเกษตร ในขณะเดียวกันการยกระดับการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ ที่มีแนวคิดของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependence)

ในการวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเกษตรกร เกษตรกรอาจจะมองผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในระยะสั้น และต้องการผลตอบแทนต่อหน่วยลงทุนที่รวดเร็ว ดังนั้นการวิเคราะห์นี้ จะผนวกกระบวนการเรียนรู้ และการเปลี่ยนวิธีคิดที่ให้ความสำคัญกับการสร้างผลประโยชน์ที่เป็นธรรมต่อเกษตรกรลาว